

Ivan Đokić*

Novčana kazna u srpskom krivičnom pravu

Sadržaj

1. Uvod
2. Sistemi novčane kazne
  - 2.1. Sistem fiksnih iznosa
  - 2.2. Sistem dani-novčana kazna (sistem dnevnih globa)
  - 2.3. Sistem prosečnih ličnih dohodaka
  - 2.4. Sistem proporcionalnog odmeravanja novčane kazne
3. Novčana kazna u srpskom KZ
4. Izvršenje novčane kazne
5. Zaključak

1. Uvod

U sistemu mera koje društvo preduzima protiv ponašanja koja predstavljaju napad na najvažnija pravom zaštićena dobra novčana kazna zauzima posebno mesto, jer pored toga što spada u grupu najstarijih mera u borbi protiv kriminaliteta i danas u pojedinim zemljama predstavlja najčešće korišćenu krivičnu sankciju.¹ Primena novčane kazne u Republici Srbiji pokazuje značajne oscilacije i u poslednjih nekoliko godina njen udeo u strukturi izrečenih krivičnih sankcija je znatno ispod očekivanog proseka i statistike u drugim zemljama.² Svakako, razlog za nedovoljno čestu primenu novčane kazne treba tražiti i u lošem životnom standardu većine stanovništva u proteklom periodu. Naročito je u vreme hiperinflacije devedesetih godina novčana kazna retko izricana, da bi nakon stabilizacije ekonomskih prilika u zemlji novčana kazna doživela oporavak,

* Autor je asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

¹ Novčana kazna je nastala kao posledica nastojanja da se ograniči privatna reakcija na društveno štetno delo, pre svega kao oblik zamene krvne osvete sistemom kompozicije. U prelaznom periodu dolazi do odvajanja naknade koja se daje oštećeniku (naknada štete) i onog dela koji država uzima za sebe. J. Tahović, *Krivično pravo-Opšti deo*, Beograd 1961, s. 328. Postepeno, jačanjem državnog aparata prinude i preuzimanjem prava na kažnjavanje, sama država je počela da od učinioaca krivičnog dela, koje sada ima javni karakter, naplaćuje određeni novčani iznos za učinjeno nedelo.

² U nemačkoj sudskoj praksi novčana kazna je tradicionalno najčešće korišćena krivična sankcija. Up. J. Baumann/U. Weber/W. Mitsch, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Bielefeld 2003, s. 789. Tako je u 2009. godini novčana kazna izrečena u oko 80 % slučajeva. Taj procenat je i viši kod krivičnih dela ugrožavanja javnog saobraćaja koja su propisana posebnim krivičnim zakonodavstvom, i iznosi oko 92%. Up. Z. Stojanović, *Kaznena politika u Srbiji: Sukob zakonodavca i sudske prakse*, u: *Kaznena reakcija u Srbiji*, Beograd 2012, s. 6.

koji ipak nije bio na nivou ranije primene. Značajnijoj ulozi novčane kazne u praksi trebalo je da doprinese i novi način odmeravanja i izricanja novčane kazne koji predviđa Krivični zakonik,³ kao i znatno povećanje kruga krivičnih dela kod kojih je propisana novčana kazna, alternativno ili kumulativno uz kaznu zatvora. S tim u vezi je i pokušaj krivičnog zakonodavca da ograniči primenu uslovne osude (napuštanjem mogućnosti izricanja uslovne osude ukoliko je utvrđena novčana kazna, kao i postavljanjem strožih uslova za izricanje ove mere upozorenja) koja i pored promenjenih normativnih okvira doživljava pravu renesansu u praksi (udeo izrečenih uslovnih osuda u ukupnoj strukturi krivičnih sankcija kreće se do skoro 60%).⁴ Očekivanja zakonodavca da će sudovi češće izricati novčanu kaznu na račun uslovne osude nisu ispunjena, jer praksa potpuno zaobilazeći novi način odmeravanja ove kazne u dnevnim iznosima, sve ređe uopšte i izriče novčanu kaznu.⁵ Prema zvaničnoj statistici od uvođenja novog sistema odmeravanja novčane kazne u dnevnim iznosima primetan je značajan pad novčane kazne u ukupnoj strukturi izrečenih krivičnih sankcija. Dok je procenat izrečenih novčanih kazni pre 2006. godine i stupanja na snagu KZ iznosio nešto preko 20%, prema poslednjim podacima taj procenat za 2012. godinu iznosi samo 10%.⁶

Uprkos tome što su u teoriji i praksi uočeni i određeni nedostaci novčanog kažnjavanja,⁷ ova kazna je kao naročito pogodan krivičnopravni instrument u sferi lakših krivičnih dela (ali i onih iz oblasti srednjeg kriminaliteta, gde je zakonodavac najčešće propisuje kumulativno sa kaznom zatvora),⁸ u poslednje vreme u uporednom krivičnom pravu doživela reafirmaciju i stekla status samostalne krivične sankcije, tj. na nju se više ne gleda samo kao na alternativu kratkotrajnim kaznama zatvora.⁹ Pri tome se u literaturi ističe da je novčana kazna jeftina (čak profitabilna), laka za odmeravanje, a kada su u pitanju pojedina, pre svega imovinska, ali i druga krivična dela kod kojih učinilac pribavlja imovinsku korist, doprinosi ideji da se „vršenje krivičnih dela ne isplati“.¹⁰

³ Krivični zakonik (KZ), Sl. gl. RS 85/05, 88/05 – ispr, 107/05 – ispr, 72/09, 111/09, 121/12 i 104/13.

⁴ 59,2% u 2010; 58,8% u 2011; 54,8% u 2012. Dostupno na: www.stat.gov.rs.

⁵ Iako je zakonodavac predviđanjem novog sistema želeo da osnaži primenu novčane kazne, odredbe o dva istovremeno postojeća sistema, dodatno su zbunila sudsku praksu, naviknutu da sledi ustaljeni način postupanja, usled čega je došlo ne samo do toga da novi način odmeravanja novčane kazne gotovo uopšte nije zaživeo u praksi, već i do izraženog pada procenta izrečenih novčanih kazni u ukupnoj strukturi primenjenih krivičnih sankcija.

⁶ Dostupno na: www.stat.gov.rs. „Najveći procenat izrečenih novčanih kazni kod nas je dostigao 45% od ukupno izrečenih krivičnih sankcija 1990. godine.“ Đ. Đorđević, Novčana kazna u KZ Srbije i problemi njene primene u praksi, u: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt)*, Zlatibor 2012, s. 395. Osim toga što je novčana kazna malo zastupljena u srpskoj sudskoj praksi zabrinjava i činjenica da je i u onim retkim situacijama kada je novčana kazna izrečena, mali procenat naplaćenih novčanih kazni. Prema podacima sudova sa područja Apelacionog suda u Novom Sadu u 2010. je ukupno naplaćeno oko 43 % izrečenih novčanih kazni, a u 2011. svega 35%. S. Nadrljanski/S. Milić Žabaljac/A. Gazivoda, Novčana kazna u teoriji i praksi, u: *Kaznena politika (raskol između zakona i njegove primjene)*, Istočno Sarajevo 2012, s. 422.

⁷ Up. N. Srzentić/A. Stajić/Lj. Lazarević, *Krivično pravo - Opšti deo*, Beograd 2000, ss. 329-330.

⁸ U literaturi se često ističe da je primena novčane kazne posebno opravdana kada je reč o krivičnom delu učinjenom iz koristoljublja. „Izvesna zakonodavstva idu čak dotle da predviđaju isključivo novčanu kaznu za veliki broj krivičnih dela“. Ž. Pradel, *Komparativno krivično pravo - Sankcije*, Beograd 2009, ss. 29-30.

⁹ Z. Stojanović, *Krivično pravo - Opšti deo*, Beograd 2013, s. 306.

¹⁰ Đorđević (bel. 6), s. 395.

2. Sistemi novčane kazne

Savremeni krivičnopravni sistemi u osnovi razlikuju dva načina propisivanja i odmeravanja novčane kazne: sistem fiksnih iznosa i sistem dani-novčana kazna. U uporednom krivičnom pravu poznat je i sistem prosečnih ličnih dohodaka, kao i sistem proporcionalnog odmeravanja novčane kazne, pa i mešoviti načini primene novčane kazne – kombinacija navedenih sistema.

2.1. Sistem fiksnih iznosa

Ovaj klasični sistem predstavlja najraniji način propisivanja i primene novčane kazne. U Španiji i latino-američkim državama naziva se ponekad i opšti sistem novčane kazne,¹¹ a podrazumeva propisivanje novčane kazne u određenom iznosu ili rasponu u okviru koga se učiniocu odmerava i izriče novčana kazna, primenom opštih pravila koja važe za odmeravanje kazne. Kod ovog sistema zakonodavac najčešće određuje opšti minimum i opšti maksimum novčane kazne u okviru koga se učiniocu odmerava kazna u konkretnom slučaju.¹² U zakonodavstvima koja su prihvatila ovaj način postoje veće ili manje razlike u pogledu načina propisivanja novčane kazne i njenog izricanja, ali je za sve njih karakteristično da se lice osuđeno na ovu kaznu obavezuje da uplati tačno određen novčani iznos.¹³ Od ovog sistema je polazilo i doskorašnje srpsko krivično pravo (počev od Kaznitelnog zakonika za Knjaževstvo Srbiju iz 1860. godine, pa sve do stupanja na snagu novog KZ ovo je bio jedini način odmeravanja novčane kazne), a novi KZ ga zadržava kao supsidijaran način primene novčane kazne. Prednost ovog sistema koji je široko zastupljen, a kao što je rečeno, odlikuje ga fiksno određen raspon novčane kazne i fiksno odmerena i izrečena kazna, ogleda se u njegovoj jednostavnosti i preciznosti. Nasuprot tome, osnovni je nedostatak ovog modela primene novčane kazne u tome što ona ne pogađa podjednako učinioce različitog imovinskog stanja, zbog čega se ovaj sistem najčešće dopunjava posebnim pravilima za odmeravanje kazne, kako bi kazna bila prilagođena materijalnim mogućnostima učinioca, što zahteva da se i imovinsko stanje okrivljenog uzme u obzir.¹⁴

2.2. Sistem dani-novčana kazna (sistem dnevnih globa)

Ovaj sistem je nastao u skandinavskim zemljama. Prvi put je predložen u Projektu reforme švedskog Krivičnog zakonika iz 1916. godine, ali je najpre prihvaćen u Finskoj (1921), pa u Švedskoj (1931), Danskoj (1939),¹⁵ da bi ga kasnije prihvatile i druge zemlje Evrope kao i pojedine zemlje Južne Amerike (Peru, Brazil, Bolivija itd.).¹⁶ Osnovna ideja na kojoj je zasnovan ovaj metod je težnja da se ostvare dva podjednako važna krivičnopravna zahteva – jednakost učinilaca krivičnih dela pred zakonom i njihovo nejednako novčano kažnjavanje s obzirom na

¹¹ Pradel (bel. 8), s. 30.

¹² U nekim zakonodavstvima određen je samo opšti maksimum, kao što je to slučaj u Francuskoj i Holandiji, a ponekad, što je retko, nije predviđen nikakav najviši iznos. Primer za ovaj drugi slučaj je sudanski KZ koji ipak predviđa da ako maksimum novčane kazne nije određen, učiniocu se može izreći kazna u neograničenom iznosu, ali da ona ne treba da bude preterana. Up. Pradel (bel. 8), s. 30.

¹³ Srzentić/Stajić/Lazarević (bel. 7), s. 331.

¹⁴ N. Mrvić-Petrović/Đ. Đorđević, *Moć i nemoć kazne*, Beograd 1998, ss. 65-66.

¹⁵ Srzentić/Stajić/Lazarević (bel. 7), s. 331.

¹⁶ Pradel (bel. 8), s. 31.

različita imovna stanja.¹⁷ Novčana kazna se primenom sistema dnevnih globa odmerava i izriče u dve faze. Najpre, sud primenom opštih pravila za odmeravanje kazne utvrđuje određeni broj dana, gde se polazi od težine krivičnog dela i stepena krivice učinioca. Nakon toga određuje se novčani ekvivalent jednog dana i prostom operacijom množenja broja dana sa vrednošću dnevnog iznosa dolazi se do visine novčane kazne koja će učiniocu biti izrečena. Ono što je ključno u tom sistemu i što predstavlja njegovu osnovnu prednost jeste to da se vrednost jednog dana utvrđuje isključivo prema imovinskom stanju učinioca čime se u znatno većoj meri nego kod sistema fiksnih iznosa postiže to da novčana kazna jednako pogađa siromašne i bogate učinioce krivičnih dela.¹⁸ Ipak, nasuprot većoj pravičnosti koju obezbeđuje ovaj način odmeravanja novčane kazne stoje i određeni problemi na planu njegove primene – teškoće utvrđivanja stvarnih prihoda kao i nužnih rashoda učinioca, okolnosti od kojih zavisi određivanje vrednosti jednog dnevnog iznosa, što može produžiti trajanje krivičnog postupka i time ugroziti efikasnost postupanja u krivičnim stvarima.¹⁹

2.3. Sistem prosečnih ličnih dohodaka

Postoje dve varijante ovog sistema koji je predviđen kao način odmeravanja i izricanja novčane kazne u nekim zemljama, a čija je suština u izražavanju novčane kazne u prosečnim ličnim dohocima. U obzir se može uzeti prosečan lični dohodak učinioca krivičnog dela ili prosečan lični dohodak na nivou čitave države, federalne jedinice ili manje administrativno-teritorijalne jedinice. Od ovog sistema pošao je ruski KZ, i prema rešenju iz ovog zakonika novčana kazna može da iznosi prosečan dohodak okrivljenog za vreme od dve nedelje do jedne godine, ali osim dohotka vodi se računa i o drugim primanjima učinioca.²⁰ Polazna ideja sistema dani-novčana kazna, težnja da se obezbedi jednak položaj učinilaca s obzirom na njihove različite imovinske prilike, tj. da novčana kazna podjednako pogađa sve učinioce kojima je izrečena, u osnovi je sadržana i u sistemu prosečnih ličnih dohodaka. Osim toga, ovaj sistem je jednostavniji od sistema dnevnih globa, jer je lakše utvrditi prosečan lični dohodak nego sve složene elemente za izračunavanje vrednosti jednog dnevnog iznosa u sistemu dani-novčana kazna. U slučajevima kada okrivljeni nema stalne prihode pribegava se drugoj varijanti ovog sistema, tj. uzima se u obzir prosečan lični dohodak u zemlji u određenom periodu.²¹

2.4. Sistem proporcionalnog odmeravanja novčane kazne

U pojedinim krivičnopravnim sistemima novčana kazna se odmerava i izriče u određenoj proporciji, najčešće sa štetom prouzrokovanom krivičnim delom ili visinom pribavljene ili

¹⁷ Srzentić/Stajić/Lazarević (bel. 7), s. 331.

¹⁸ Stojanović (bel. 9), s. 307.

¹⁹ Đorđević (bel. 6), s. 399.

²⁰ *Ibid*, s. 399.

²¹ *Ibid*, s. 400.

nameravane imovinske koristi.²² Iako ovaj sistem nije naišao na širu primenu, postoji pre svega u nekim evropskim zemljama (Italija, Finska, Švedska, Španija, itd.).²³

S obzirom na to da svaki sistem primene novčane kazne ima dobre i loše strane, nije retko da pojedina zakonodavstva kombinuju više načina odmeravanja novčane kazne. Uglavnom se polazi od jednog sistema koji se smatra glavnim, tj. određen je kao osnovni način odmeravanja novčane kazne, ali se u određenim slučajevima omogućuje primena i nekog drugog metoda kao supsidijarnog. U osnovi, od ovog kombinovanog metoda polazi i srpski KZ. Sistem novčane kazne u dnevnim iznosima postavljen je kao primaran, ali ukoliko sud ne može primeniti ovaj sistem, kao rezervni je predviđen sistem novčane kazne u određenom iznosu.

3. Novčana kazna u srpskom KZ

Srpski zakonodavac je, prateći rezultate savremene krivičnopravne misli kao i rešenja u uporednom krivičnom pravu, uneo značajne novine u sistem krivičnih kazni, a jedna bitna promena je i preoblikovanje, do stupanja na snagu KZ, postojećeg načina propisivanja i odmeravanja novčane kazne. Prema rešenju iz KZ novčana kazna, kojoj je dato značajnije mesto u sistemu kazni, može se izreći kao glavna, ali i kao sporedna kazna,²⁴ a odmerava se i izriče ili u dnevnim iznosima ili u određenom iznosu. Pored tradicionalnog načina primene novčane kazne (novčana kazna u fiksnom iznosu, koju KZ naziva novčana kazna u određenom iznosu), zakonodavac je predvideo novi način odmeravanja novčane kazne, koji je često zastupljen u savremenim krivičnopravnim sistemima – sistem dani-novčana kazna, za koji KZ koristi izraz novčana kazna u dnevnim iznosima. Prednost ovog sistema predstavlja potpunije upoznavanje sa imovinskim stanjem učinioca krivičnog dela, čime se obezbeđuje da novčana kazna jednako pada na teret bilo kom učiniocu kome je sud, uzimajući u obzir okolnosti koje odražavaju stepen neprava i krivice, odmerio isti broj dnevnih iznosa. Takav rezultat omogućuje način utvrđivanja visine jednog dnevnog iznosa, koji zavisi od prihoda i rashoda učinioca. Za isto krivično delo, novo rešenje u našem krivičnom pravu omogućava da bogati učinilac bude stotruko više kažnjen nego siromašni učinilac, a da se pri tome poštuju pravila o odmeravanju kazne, kao i načelo pravednosti i srazmernosti.²⁵ U pozadini ovih izmena stoji namera zakonodavca da afirmiše primenu novčane kazne, koja je u uslovima loših materijalnih prilika pala u drugi plan, jer bi novi sistem omogućio da novčana kazna koja je izrečena bude i izvršena, pošto je njena visina određena s obzirom na realne materijalne mogućnosti konkretnog učinioca. U tom smislu, polazeći od odredaba KZ novčana kazna u dnevnim iznosima predstavlja primaran način primene novčane kazne. U skladu sa pravilima koja važe za ovaj sistem novčana kazna se

²² Primera radi novčana kazna se izriče u dvostrukom ili trostrukom iznosu u odnosu na visinu prouzrokovane štete ili pribavljene (ili nameravane) imovinske koristi.

²³ Đorđević (bel. 6), s. 400.

²⁴ Ako je kod učinioca krivičnog dela postojao koristoljubiv motiv, sud novčanu kaznu kao sporednu može izreći i kad ona nije zakonom propisana kod tog krivičnog dela, ili „kad je zakonom propisano da će se učinilac kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora“ (čl. 48 st. 2). Tu se dakle odstupa od pravila da je novčana kazna predviđena u posebnom delu kod pojedinih krivičnih dela ili se omogućuje da novčana kazna bude izrečena uz kaznu zatvora kao da je propisana kumulativno (iako je propisana alternativno). Pojam koristoljublja treba shvatiti u najširem smislu, tj. u smislu težnje da se postigne neka imovinska korist. Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd 2012, s. 224. Ovo pravilo važi podjednako za oba sistema odmeravanja novčane kazne.

²⁵ *Ibid.*, s. 226.

odmerava tako što se prvo utvrđuje broj dnevnih iznosa, a zatim visina jednog dnevnog iznosa. Do iznosa novčane kazne sud će doći množenjem utvrđenog broja dnevnih iznosa sa utvrđenom vrednošću jednog dnevnog iznosa (čl. 49 st. 1). Pri tome, sud broj dana novčane kazne (dnevnih iznosa) odmerava na osnovu opštih pravila za odmeravanje kazne iz čl. 54. Taj broj ne može biti manji od deset niti veći od trista šezdeset (čl. 49 st. 2).²⁶ Zakonodavac ipak ne predviđa veći broj dnevnih iznosa za slučaj kada je krivično delo učinjeno iz koristoljublja ili za krivična dela učinjena u sticaju, kao što to čine pojedina strana zakonodavstva. Dok bi se u prvoj situaciji mogao predvideti viši opšti maksimum broja dnevnih iznosa, u drugoj situaciji to praktično i nije neophodno, jer postojeći način odmeravanja jedinstvene kazne u tom slučaju (kumulacija utvrđenih novčanih iznosa) omogućava izricanje adekvatne kazne. Prilikom odmeravanja broja dana novčane kazne imovinsko stanje učinioca ne igra nikakvu ulogu, tj. ne može se uzeti ni kao olakšavajuća ni kao otežavajuća okolnost, jer je imovinsko stanje od mnogo većeg značaja, pošto je ono ugrađeno u sam način funkcionisanja ovog sistema.²⁷ S druge strane, visina jednog dnevnog iznosa novčane kazne utvrđuje se tako što se razlika između prihoda i nužnih rashoda učinioca krivičnog dela u prethodnoj kalendarskoj godini²⁸ podeli sa brojem dana u godini. Jedan dnevni iznos ne može biti manji od petsto dinara, niti veći od pedeset hiljada dinara (čl. 49 st. 3).²⁹ Ovaj iznos u stvari predstavlja iznos koji učinilac može da uštedi u toku jednog dana. U tom smislu iznos od petsto dinara kao zakonski najmanju moguću vrednost jednog dnevnog iznosa (koja se dakle primenjuje i u situaciji kada je moguća ušteda učinioca u toku jednog dana ispod tog iznosa) zakonodavac je nerealno odmerio. Taj iznos nije prilagođen ekonomskim prilikama dobrog dela stanovništva, te bi vrednost jednog dnevnog iznosa u nekoj budućoj reformi KZ trebalo smanjiti (na npr. sto dinara).³⁰ U prilog tome, osim loše materijalne situacije u Srbiji, govori i činjenica da je i u ekonomski mnogo razvijenijim zemljama koje primenjuju ovaj sistem odmeravanja novčane kazne vrednost jednog dnevnog iznosa ispod one propisane srpskim KZ.³¹

²⁶ Za razliku od ranijeg krivičnog zakonodavstva novo rešenje iz KZ doslednije poštuje načelo zakonitosti i na planu propisivanja novčane kazne, zato što su sada, doduše posebnom tehnikom kroz odredbe opšteg dela (kako bi se izbeglo često ponavljanje u posebnom delu), predviđeni posebni minimumi i posebni maksimumi novčane kazne, u zavisnosti od visine kazne zatvora uz koju je novčana kazna (alternativno) propisana. Up. čl. 49 st. 6.

²⁷ Stojanović (bel. 24), s. 226. Đorđević polazi od drugačijeg stava. Imovinsko stanje se prema mišljenju ovog autora može uzeti u obzir u okviru ličnih i porodičnih prilika učinioca, kao okolnosti pri odmeravanju kazne. Đorđević (bel. 6), s. 402.

²⁸ Kao sporno se može pojaviti pitanje na koju godinu se odnosi ovo pravilo – godinu koja prethodi onoj u kojoj je učinjeno krivično delo ili godinu koja prethodi godini u kojoj je pokrenut krivični postupak, ako je do krivičnog gonjenja došlo kasnije. Tu se stvar dodatno komplikuje ukoliko postupak nije efikasno sproveden, a naročito ako je došlo do drugostepenog postupka. Đorđević (bel. 6), s. 403. U interesu sigurnosti bi se trebalo odlučiti za vreme izvršenja krivičnog dela i kao relevantnu kalendarsku godinu uzeti onu koja prethodi godini u kojoj je delo učinjeno, ali onda može doći do druge nepovoljne situacije – ako se imovinsko stanje učinioca od tog trenutka znatno promenilo, novčana kazna neće jasno odraziti njegovu materijalnu moć.

²⁹ Shodno tome, opšti minimum novčane kazne odmerene primenom ovog načina iznosi pet hiljada dinara (deset dnevnih iznosa pomnoženih sa petsto dinara), dok opšti maksimum iznosi osamnaest miliona dinara (trista šezdeset dnevnih iznosa pomnoženih sa pedeset hiljada dinara).

³⁰ Ovo je važno zbog toga što visinu izrečene kazne treba prilagoditi materijalnim prilikama učinioca, pa je potrebno omogućiti da i siromašni učinilac može da plati izrečenu kaznu. U suprotnom bi postojao visok rizik da novčana kazna neće biti naplaćena. Konstatujući da je najniža vrednost jednog dnevnog iznosa u srpskom krivičnom pravu visoko postavljena i da je nerealno u odnosu na većinu građana očekivati moguću uštedu od petsto dinara dnevno (odnosno petnaest hiljada dinara mesečno) Panjević zaključuje da bi vrednost jednog dnevnog iznosa trebalo odrediti u iznosu od pedeset dinara. M. Panjević, Novčana kazna u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, *Branič*, Beograd 3-4/2005, s. 57.

³¹ Primera radi najmanja vrednost jednog dnevnog iznosa u Nemačkoj iznosi jedan evro (§ 40 StGB).

Zakonik je predvideo da u cilju utvrđivanja visine dnevnog iznosa novčane kazne sud može da zahteva podatke od banaka ili drugih finansijskih ustanova, državnih organa i pravnih lica koji su dužni da dostave tražene podatke i ne mogu se pozivati na zaštitu poslovne ili druge tajne (čl. 49 st. 4).³² Konačno, zakonodavac je naslutio da će sudovi u primeni ovog načina odmeravanja novčane kazne nailaziti na poteškoće prilikom utvrđivanja visine dnevnog iznosa pa je predvideo da će sud na osnovu raspoloživih podataka po slobodnoj proceni utvrditi visinu jednog dnevnog iznosa novčane kazne, ukoliko se ne mogu pribaviti verodostojni podaci o prihodima i rashodima učinioca krivičnog dela, ili ukoliko on ne ostvaruje nikakav prihod, ali je vlasnik imovine ili nosilac imovinskih prava (čl. 49 st. 5).

Sistem novčane kazne u određenom iznosu je u srpskom krivičnom pravu zadržan kao supsidijarni način primene novčane kazne, ukoliko se primenom sistema novčane kazne u dnevnim iznosima ne može odmeriti novčana kazna. Zakonski uslov za primenu ovog načina odmeravanja novčane kazne je nemogućnost suda da ni na osnovu slobodne procene utvrdi visinu dnevnog iznosa novčane kazne ili bi pribavljanje takvih podataka znatno produžilo trajanje krivičnog postupka. U tom slučaju sud će izreći novčanu kaznu u određenom iznosu u okviru propisane najmanje i najveće mere novčane kazne (čl. 50 st. 1). Novčana kazna u tom slučaju ne može biti manja od deset hiljada dinara, niti veća od milion dinara,³³ a za krivična dela učinjena iz koristoljublja novčana kazna ne može preći deset miliona dinara.³⁴ Za razliku od

³² „Sve ove činjenice dužan je da utvrdi sud, jer okrivljeni ne može biti dužan da prikuplja dokaze o svojim prihodima da bi mu izrečena kazna bila veća“. Đorđević (bel. 6), s. 403. Krivični zakon Republike Srpske predviđa (čl. 35 st. 5) da podatke o primanjima učinioca koji nisu poznati sudu dostavlja sam optuženi u roku koji odredi sud, a najkasnije do završetka glavnog pretresa u krivičnom postupku. Ovoj odredbi se opravdano stavljaju primedbe. Up. V. Ikanović, Novčana kazna u Krivičnom zakonu Republike Srpske, *Pravna riječ*, Banja Luka 2012, ss. 307-308.

³³ I u ovom slučaju zakonodavac je odredbama opšteg dela odredio posebne minimume i posebne maksimume novčane kazne. Iako su rasponi novčane kazne drugačije određeni, korišćen je isti kriterijum kao i u slučaju novčane kazne u dnevnim iznosima – raspon kazne zatvora uz koju je novčana kazna (alternativno) propisana. Up. čl. 50 st. 3. Interesantno je ipak da je zakonodavac raspone novčane kazne u određenom iznosu predvideo samo u slučaju kada sud novčanu kaznu izriče kao glavnu kaznu. Pri tome, glavnom kaznom treba smatrati ne samo onu novčanu kaznu uz koju sud izriče i neku drugu kaznu kao sporednu, već i novčanu kaznu koja je u zakonu alternativno propisana pored kazne zatvora, a sud je izriče kao jedinu kaznu. Up. Z. Stojanović, Vezanost suda kaznenim rasponima novčane kazne – Prilog tumačenju odredaba o minimumu i maksimumu novčane kazne, *Crimen*, Beograd 1/2012, s. 99. Za novčanu kaznu kao sporednu ovi rasponi ne važe. (Kritički u tom pogledu Lj. Lazarević, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd 2006, s. 178). Iako bi se moglo prigovoriti da u tom slučaju sud može izreći novčanu kaznu u višem iznosu nego kada je izriče kao glavnu kaznu, stoji i argument da su krivična dela kod kojih je moguće izreći novčanu kaznu kao sporednu (ukoliko je novčana kazna propisana kumulativno uz kaznu zatvora ili ako je delo učinjeno iz koristoljublja) po pravilu teža krivična dela od onih kod kojih se novčana kazna može izreći kao glavna kazna. Up. Stojanović (bel. 33), s. 103.

³⁴ Na ovom mestu se postavlja pitanje da li se u slučaju kada je krivično delo učinjeno iz koristoljublja, a sud izriče kaznu preko milion dinara (do deset) radi o pooštavanju kazne, ili je reč o novom opštem maksimumu, koji važi za takva krivična dela. S tim u vezi je i pitanje može li sud primenom ovog načina odmeravanja novčane kazne kod bilo kog krivičnog dela učinjenog iz koristoljublja izreći novčanu kaznu do deset miliona dinara. Ako se pođe od stava da se u osnovi radi o specifičnom vidu pooštavanja kazne onda bi ta mogućnost bila dostupna sudu kod bilo kog krivičnog dela učinjenog iz koristoljublja. S druge strane, više je argumenata u prilog stavu da je ipak reč o opštem maksimumu kod krivičnih dela učinjenih iz koristoljublja, u kom slučaju se ova viša gornja granica može primeniti samo kod najtežih krivičnih dela kod kojih je propisana novčana kazna (jer tu nije određen posebni maksimum, pa bi se neposredno primenjivao ovaj novi, viši opšti maksimum; inače, u pitanju su krivična dela za koja se može izreći zatvor do tri godine). Ovo vredi samo za novčanu kaznu kao glavnu kaznu. Ako sud novčanu

sistema dani-novčana kazna gde prilikom odmeravanja broja dana imovinsko stanje ne predstavlja relevantnu okolnost, KZ izričito naglašava (čl. 54 st. 2) da pri odmeravanju novčane kazne u određenom iznosu sud posebno uzima u obzir imovno stanje učinioca. U literaturi se ova odredba, koja je odranije prisutna u srpskom krivičnom pravu, ocenjuje neadekvatnom, jer nije usklađena sa osnovnim razlogom zbog koga sud nije mogao da primeni sistem novčane kazne u dnevnim iznosima. Naime, otvara se pitanje kako će sud uzeti u obzir imovno stanje učinioca kao važnu okolnost prilikom odmeravanja kazne, ukoliko je razlog za primenu novčane kazne u određenom iznosu nemogućnost suda da ni na osnovu slobodne procene utvrdi vrednost jednog dnevnog iznosa.³⁵ Nasuprot ovom mišljenju mogao bi se istaći argument da kada je reč o sistemu novčane kazne u dnevnim iznosima sud treba da utvrdi razliku između prihoda i nužnih rashoda učinioca (pri čemu ovi pojmovi nisu dovoljno određeni; to naročito važi za rashode, gde bi moglo biti sporno koju su to rashodi nužni) a ne da utvrdi ukupno imovinsko stanje učinioca (osim u situaciji kada on ne ostvaruje nikakav prihod). Na taj način i kritika koju upućuju pojedini autori da je bez smisla predviđanje uzimanja u obzir imovinskog stanja učinioca prilikom odmeravanja novčane kazne u određenom iznosu, u situaciji kada sud nije mogao da primeni sistem novčane kazne u dnevnim iznosima, delimično gubi na težini. Ipak, čini se boljim ono rešenje koje postoji u nemačkom KZ a koje predviđa da se uvek osim prihoda učinioca i njegova imovina uzima u obzir prilikom utvrđivanja vrednosti jednog dnevnog iznosa (§ 40 st. 3 StGB).

Iako predviđanje dva paralelna sistema primene novčane kazne nije retko u uporednom pravu, namera srpskog zakonodavca je bila da se raniji način primene novčane kazne zadrži zbog očekivanih problema u primeni novog sistema i da u nekoj budućoj reformi krivičnog prava bude napušten ukoliko novi zaživi u praksi.³⁶ To je vidljivo i iz međusobne neusklađenosti pojedinih rešenja koja se odnose na ove različite sisteme.³⁷ Teško je objasniti postavljanje različitih opštih minimuma i opštih maksimuma novčane kazne u zavisnosti od toga koji sistem se primenjuje u konkretnom slučaju.³⁸ To se naročito odnosi na najveći iznos novčane kazne primenom sistema dnevnih globa, koji je višestruko iznad onog predviđenog u sistemu novčane kazne u određenom iznosu. Iako to svakako nije presudni razlog, ali moguće je barem delimično da su i normativna nepodudaranja različitih sistema uticala na to da, suprotno prvobitnim očekivanjima, sudska

---

kaznu izriče kao sporednu kaznu, onda je može izreći u iznosu do deset miliona dinara za bilo koje krivično delo učinjeno iz koristoljublja. Up. Stojanović (bel. 33), ss. 102-104.

³⁵ M. Tomić, Novčana kazna i uslovna osuda (nova rešenja i dosadašnja iskustva u primeni), u: *Nova rešenja u krivičnom zakonodavstvu i dosadašnja iskustva u njihovoj primeni*, Zlatibor 2006, s. 117; „Stiče se utisak da je ovakvim zakonodavnim potezom konačno ozakonjeno da naši sudovi novčanu kaznu odmeravaju 'od oka', odnosno potpuno proizvoljno i bez ikakvog uUpa u stvarnu imovinsku situaciju optuženog“. Panjević (bel. 30), s. 56.

³⁶ Stojanović (bel. 24), s. 224.

³⁷ Nedovoljna usklađenost odredaba o novčanoj kazni vidljiva je i iz čl. 49 st. 5 u kome se kaže – sud *će* (umesto sud *može*) i na osnovu raspoloživih podataka po slobodnoj proceni utvrditi visinu jednog dnevnog iznosa novčane kazne. Ovo drugo rešenje bi bilo bolje s obzirom na to da u čl. 50 st. 1 stoji kako će sud u situaciji kada ni na osnovu slobodne procene nije mogao utvrditi visinu jednog dnevnog iznosa primeniti sistem novčane kazne u određenom iznosu.

³⁸ „Tako dolazimo u situaciju da u osnovi tehnički detalji oko mogućnosti utvrđivanja prihoda, rashoda ili imovine učinioca postaju veoma značajni za utvrđivanje visine kazne, jer ona može zavisiti od primenjenog sistema“. Dorđević (bel. 6), s. 405.

praksa gotovo u potpunosti zaobilazi novi način odmeravanja novčane kazne i ovu kaznu, čak bez pokušaja da primeni novo rešenje, izriče u određenom iznosu.³⁹

4. Izvršenje novčane kazne

Kada je reč o novčanoj kazni KZ sadrži i odredbe koje se tiču izvršenja ove kazne. Shodno odredbama čl. 51 rok za plaćanje novčane kazne određuje se u presudi. Taj rok ne može biti kraći od petnaest dana niti duži od tri meseca. U opravdanim slučajevima sud može dozvoliti da osuđeni plati novčanu kaznu u ratama, s tim da rok isplate ne može biti duži od jedne godine.⁴⁰ Ukoliko osuđeni ne plati novčanu kaznu u ostavljenom roku osnovno je pravilo da će sud takvu neplaćenu novčanu kaznu zameniti kaznom zatvora (tzv. supletorni zatvor). Do zamene dolazi bez pokušaja da se novčana kazna naplati prinudnim putem, jer KZ, za razliku od predašnjeg zakonodavstva ne predviđa takav postupak. Pri tome se zamena neplaćene novčane kazne vrši prema sledećem pravilu – za svakih započetih hiljadu dinara novčane kazne sud će odrediti jedan dan zatvora. Ovo pravilo važi za oba sistema odmeravanja novčane kazne, iako bi sistemu novčane kazne u dnevnom iznosima primereniji bio drugačiji način pretvaranja neplaćene novčane kazne u kaznu zatvora. Prema tom rešenju ekvivalent bi bio jedan dnevni iznos (dan) novčane kazne – jedan dan zatvora.⁴¹ Supletorni zatvor ne može trajati duže od šest meseci, a ako je izrečena novčana kazna u iznosu većem od sedamsto hiljada dinara zatvor ne može trajati duže od godinu dana. Moguće je i da osuđeni plati samo deo novčane kazne, u kom slučaju će se ostatak srazmerno zameniti kaznom zatvora. U slučaju da osuđeni isplati ostatak novčane kazne doći će do obustave izvršenja kazne zatvora. Međutim, iako KZ ne predviđa pokušaj da se novčana kazna naplati prinudnim putem, do pretvaranja neplaćene novčane kazne u supletorni zatvor ne dolazi po automatizmu. Iako je to osnovno pravilo, KZ predviđa da se umesto kaznom zatvora, neplaćena novčana kazna može zameniti kaznom rada u javnom interesu. Ekvivalent kod pretvaranja novčane kazne u kaznu rada u javnom interesu je osam časova rada u javnom interesu za svakih započetih hiljadu dinara novčane kazne. Rad u javnom interesu u tom slučaju ne može trajati duže od trista šezdeset časova. Čini se ipak da bi bolje bilo predvideti da se neplaćena novčana kazna najpre pokuša zameniti radom u javnom interesu, a da u slučaju da učinilac ne pristane na takav vid zamene ili ne obavi časove rada u javnom interesu dođe do pretvaranja u kaznu zatvora. To bi rešenje bilo u duhu osnovnog stava da je krivično pravo *ultima ratio*, što bi preneseno na teren krivičnih sankcija značilo da je kazna zatvora, kao najteži vid pravne represije, poslednje sredstvo kome treba pribеći samo ukoliko se drugim, blažim sredstvima ne može postići određeni cilj. S obzirom na lični karakter novčane kazne izričito je predviđeno da se nakon smrti osuđenog novčana kazna neće izvršiti.

³⁹ I pre mogućih iskustava u pogledu novih rešenja iz KZ, tj. u vreme neposredno nakon njegovog usvajanja bilo je prisutno mišljenje da bez obzira na opravdane kriminalno-političke i načelne razloge, sistem novčane kazne u dnevnom iznosima podrazumeva i dosta komplikovanu primenu, te da praksa neće blagonaklono gledati na ovaj način primene novčane kazne. Lazarević (bel. 33), s. 177.

⁴⁰ Prema stavu sudske prakse plaćanje novčane kazne u ratama se može dozvoliti i nakon pravosnažnosti presude. U tom slučaju odluka se donosi u formi rešenja protiv kog je dozvoljena žalba. Up. I. Simić/A. Trešnjev, *Zbirka sudskih odluka iz krivičnopravne materije - Osmo knjiga*, Beograd 2008, s. 35.

⁴¹ Takvo rešenje postoji u nemačkom KZ (§ 43 StGB), dok austrijski KZ predviđa da se dva dnevna iznosa pretvaraju u jedan dan zatvora (§ 19 st. 3 StGB).

5. Zaključak

Bez obzira na načelne prednosti sistema dani-novčana kazna, izgleda da u Srbiji još uvek ne postoje uslovi da ovaj način primene novčane kazne bude šire prihvaćen, a tome dodatno doprinosi i normativno obličje ove kazne. Postojeće stanje je neodrživo, jer iako KZ sistemu dani-novčana kazna daje prednost u odnosu na ranije jedini način primene novčane kazne (u određenom iznosu), taj sistem sudska praksa gotovo uopšte ne koristi.⁴² Osim toga, kao što je napomenuto, sudska praksa sve ređe uopšte i izriče novčanu kaznu. Rešenje bi se moglo pronaći u svojevrsnoj pravnoj inverziji odnosa dva predviđena sistema. Po uzoru npr. na crnogorski KZ sistem novčane kazne u dnevnim iznosima bi mogao biti predviđen kao supsidijarni u odnosu na sistem novčane kazne u određenom iznosu, i sud bi ga primenio ukoliko je moguće utvrditi sve elemente u njegovom mehanizmu. Naravno, verovatno bi i u tom slučaju stanje u praksi ostalo nepromenjeno, i teško da bi ovakav način, koji u osnovi slabi poziciju sistema dani-novčana kazna, mogao da podstakne praksu da ga šire primenjuje. Drugo rešenje bi bilo napuštanje ovog modela sve dok se ne steknu potrebni uslovi za relativno jednostavno utvrđivanje elemenata na osnovu kojih funkcioniše sistem dani-novčana kazna, a to se pre svega odnosi na poboljšanje životnog standarda većeg broja građana, smanjivanje rada „na crno“ itd. Konačno, najprihvatljivije rešenje bi bilo napuštanje mogućnosti odmeravanja novčane kazne u određenom iznosu, i predviđanje sistema novčane kazne u dnevnim iznosima kao jedinog načina odmeravanja novčane kazne.⁴³ Istovremeno postojanje dva različita sistema propisivanja i odmeravanja novčane kazne, koji međusobno nisu u potpunosti usklađeni, dodatno je oslabilo ionako nedovoljnu primenu novčane kazne u sudskoj praksi. No, ne treba izgubiti iz vida da je za primenu pojedinih instituta bitna i pravna svest, kao i tradicija koja je ukorenjena u jednom društvu, te da organi primene prava često idu linijom manjeg otpora i po inerciji primenjuju pravila koja su dugo neizmenjena, sledeći ustaljeni način odlučivanja. Usled toga u pogledu novih rešenja i nedovoljno formirane prakse često izostaje očekivana primena. U tom smislu od stručne javnosti, a pre svega nauke krivičnog prava koja je na liniji stalnog traganja za boljim krivičnim pravom, očekuje se da svojim angažovanjem doprinese široj primeni onih rešenja koja su nakon iskustava u stranom pravu pozitivno ocenjena.

⁴² Prema jednoj anketi sudija osnovnih i viših sudova sa područja Apelacionog suda u Novom Sadu sve anketirane sudije su se izjasnile da novčanu kaznu odmeravaju isključivo u određenom iznosu. Kao osnovni razlog za takvu praksu navode da je odmeravanje novčane kazne na taj način jednostavnije, brže, svrsishodnije i ekonomičnije u odnosu na odmeravanje novčane kazne u dnevnim iznosima. Up. Nadrljanski/Milić Žabaljac/Gazivoda (bel. 6), s. 416.

⁴³ Uprkos poteškoćama, nije neizvodljivo utvrditi vrednost jednog dnevnog iznosa. Uostalom, činjenica da je zakonodavac dao dosta široka ovlašćenja sudu, da i po slobodnoj proceni odredi visinu jednog dnevnog iznosa, govori protiv zadržavanja starog načina odmeravanja novčane kazne. No, verovatno se takvim jednim rešenjem ne bi mnogo dobilo na planu primene novčane kazne.

Summary

Serbian Criminal Code provides a new way of prescribing fine, so-called system of fine in daily amounts. Although this system has many advantages compared to the classical system of fine in fixed amount, there are also a lot of difficulties in its implementation, which led to the situation where criminal courts generally do not apply that new system. According to the Criminal Code the system of fine in fixed amount supposed to be used as a subsidiary system, but in practice it remained the main way to pronounce fine.